

A kultúra mérésének kiterjesztése kétmilliárd fős minta segítségével

Nick Obradovich et al.: Expanding the Measurement of Culture with a Sample of two Billion Humans.

NBER Working Paper, 2020. 27 827. sz. 1–54. p.

URL: <https://www.nber.org/papers/w27827.pdf>

Bár a kultúra meghatározó szerepet játszott az emberiség fejlődésében, vizsgálata a rendelkezésre álló eszközök szűkössége miatt korlátozott: a kutatók kénytelenek választani a skálázható, de ritka felmérések és a gazdag, de lehatárolt tartalmú etnográfiai módszerek között – szögezi le előljáróban a tízfős kutatócsoport által jegyzett tanulmány. A szerzők utalnak rá, hogy a témakör feltárása a társadalomtudományok törekvéseinek középpontjában áll, az antropológiától a szociológiáig, a közgazdaságtantól a pszichológiáig. A kultúra fogalmára már 1952-ben 164 különböző meghatározást azonosítottak,¹ ezek egy részéből kiindulva kezdődött el a jelenség kvantitatív módszerekkel végzett kutatása. Az operacionalizálható eljárások áttekintéséhez a szerzők egy olyan, összesen 121 ezzel kapcsolatos vizsgálatot kivonatolva ismertető összefoglalást ajánlanak,² amely vizsgálatok mindegyike a holland szociálpszichológus, Geert Hofstede (1928–2020) által kidolgozott módszertant tekinti kiindulópontnak, ily módon a nemzeti kultúráknak a vezetéstudományban (valamint a világvérték-kutatásokban, World Value Survey, WVS) alkalmazott fogalmait tekinti vezérfonalául.

A szerzők rámutatnak, hogy az emberek kulturális ismerveire vonatkozó empirikus felvételek költ-

ségesek, időigényesek, következésképpen a kutatók mintegy felülről lefelé haladva végezték vizsgálataikat bizonyos embercsoportok szembeszökő és mérhető kulturális jellemzőiről – konyhaművészetükről, a művészet iránti érdeklődésükről, nyelvhasználatukról, a szépirodalom iránti fogékonyságukról, a vallásról, a politikai ideológiákról és intézményekről. Számos esetben a kulturális magatartások feltérképezése személyes megfigyeléseket igényel. Az ilyen jellegű vizsgálatok kiegészítésére, kihasználva napjaink gyökeresen megváltozott információs környezetének lehetőségeit, a tanulmány alulról felfelé haladó megközelítést javasol alkalmazni. Manapság az emberek idejük egyre növekvő hányadát fordítják olyan eszközök használatára, amelyek folyamatosan feljegyzik a felhasználók érdeklődéseire, hiedelmeire, preferenciáira, magatartására, valamint tartózkodási helyére és interakcióira vonatkozó mozzanatokat. Ez alkalmat teremt rá, hogy a kultúra hagyományos kvantitatív felméréseit globális méretekben kiegészítsék és kiterjesszék.

Az információs környezet átalakulását természetesen az internet, a közösségi oldalak, a Big Data, a dolgok internete, az okos városok megjelenése képviseli. A kultúra „sokdimenziós hiperfelületének” forrásként való alkalmazását üzleti szempontok ösztönözték, a termékek és szolgáltatások hatékony célba juttatása végett megkezdődött a felhasználók hiedelmeire, szokásaira és preferenciáira vonatkozó nagy mennyiségű adatok gyűjtése és tárolása. A szerzők utalnak a Facebooknak a felhasználók érdeklődési köreinek azonosítására alkalmazott eljárására, ahol a támpontokat az érintettek ötleírásai, kattintásai, „lájkolásai”, a letöltött alkalmazások, GPS-helyzetük alkotják, s mindezeket megkoronázza az

¹ Alfred Louis Kroeber – Clyde Kluckhohn: *Culture: A critical review of concepts and definitions*. (Papers of the Peabody Museum of American Archaeology and Ethnology, Harvard University, vol. 47, no. 1.). Cambridge, The Museum, 1952. 1–223. p.

² Vas Taras – Julie Rowney – Piers Steel: Half a century of measuring culture: Review of approaches, challenges, and limitations based on the analysis of 121 instruments for quantifying culture. *Journal of International Management*, 2009. 4. sz. 357–373. p.

átfogó inferencia, amely kiterjed a platformon és az azon kívüli aktivitásokra is. Mivel a Facebook nagy súlyt helyez a felhasználók érdeklődési köreinek osztályozására, akaratlanul is gazdag tárházat teremtett a kultúra elemeinek tanulmányozásához – kiváltképpen, mert a különböző témakörök tízezreit elérhetővé teszi a marketing célú alkalmazás-programozási felületén (API).

A szerzők ezt a felületet használva kísérelték meg a kultúra multidimenziós vizsgálatát, amihez hatvan-ezer különböző érdeklődési kört határoztak le. Ezeket a nyelvek közötti átjárhatóság érdekében előbb egyedi azonosítókkal látták el, majd földrajzi egységenként megalkották az érintett személyeknek az illető érdeklődési körben való részesezési vektorát (amivel egyaránt lehetővé vált az országok és a kisebb területi egységek vizsgálata). A Facebookon elérhető érdeklődési körök, a hagyományos és nem hagyományos kulturális jellemzők közötti átfedéseket néhány példán felsorolja a tanulmány *Kiegészítő információk* címmel ellátott függelék. A táblázatba foglalt kimutatóból többek között kiolvasható, hogy a tradicionális besorolás szerinti művészetek fogalma a közösségi oldalon sok más mellett a Louvre múzeummal, a népművészettel, a konyhaművészettel vagy a videoművészettel azonosítható; a formalitásoké a házassággal, a házasság az iszlámban kérdéskörrel vagy a gépjárművek rendszámával; a vallás a transzcendenciával, az isteni kegyelemmel, a joruba vallással; a politikát a különböző pártok képviselik; a társadalmi struktúrákat a család, a házasság, a városháza, a társadalombiztosítás. A nem hagyományos besorolásnál feltűnnek a fociszurkolók (csapatonkénti érdeklődésekkel); az otthoni viseletek mint a T-pólók, bermudanadrág iránti, valamint a futás mint a maraton, az országúti futás meg a mezítlábas futás iránti érdeklődés.

A világszerte kétmilliárd egyéni felhasználó adatait alkalmazva első lépésben validálták a kultúrának ezt a mércéjét, egybevetve a kulturális távolság mérésében használatos hagyományos mérési eljárásokkal.³ A kulturális távolságok megállapítása alulról,

³ A kiindulópontot ehhez a WEIRD (nyugati, iskolázott, iparosított, gazdag és demokratikus) mozaikszóval jelölt nemzetek és az azon kívül esők közötti kulturális távolságokat árnyaló módszer jelentette, amelynek a maga részéről a világ értékvizsgálatait végző World Value Survey a vonatkozási pontja: Michael Muthukrishna – Adrian V. Bell – Joseph Henrich – Cameron M. Curtin – Alexander Gedranovich – Jason McInerney – Braden Thue: Measuring and Mapping Scales of Cultural and Psychological Distance. *Psychological Science*, 2020. 6. sz. 1–52. p. Elérhető: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3259613>.

illetve a felülről építkező eljárások megfelelésének ellenőrzése számos esetben pozitív és szignifikáns korrelációt mutatott. A korreláció csekélynek bizonyult az országok szintjén a nyelvi, földrajzi, vallási távolságok tekintetében – ugyanakkor a kultúra hagyományos fogalmait közvetlenebb módon mérő világvérték-kutatásokkal (WVS) egybevetve a megfelelés nagyobb. A Facebookon észlelt érdeklődési irányok nagyságrenddel tágabb körben mozognak. Annak tisztázására, hogy ezzel a kultúra valóban több dimenzióját ragadják-e meg, elvégezték az alkalmazott eljárás és a WVS kérdéseinek főkomponens-elemzését azon a hatvan kilenc országon, amely esetében mindkét adatforrás rendelkezésre áll. A kultúrának a Facebook érdeklődési körei által felállított mércéje az országok közötti variancia 80%-át magyarázza háromszor annyi főkomponens alkalmazásával, mint amennyi a WVS 80%-os varianciájának magyarázatához szükséges, ami igazolja, hogy a Facebook a kultúra szerteágazóbb dimenzióit fedi le.

Szemügyre vették azt is, hogy egyes országoknak a szerzők által alkalmazott mércével képzett klaszterei tükrözik-e a kulturális hasonlóságokra vonatkozó koncepciókat (a felszíni érvényesség fokmérőjeként). A mintába azok az országok kerültek be, amelyeknél egyaránt elérhetőek voltak a Facebook és a WVS adatai, továbbá lakosságuk száma meghaladja a 300 ezer főt és a Facebook elterjedtsége több mint 5%. Az eredményeket megjelenítő dendrogramról leolvasható, hogy Magyarország egy ágra került Csehországgal, Szlovákiával, Lengyelországgal, valamint Bulgáriával, Romániával, Szlovéniával, Horvátországgal és Litvániával. Az országosnál alacsonyabb szinten lévő vizsgálatból a Facebook alapján felállított mércével mérve a régiók között nem jeleztek határon átnyúló hasonlóságokat (Európában ez alól csak Flandria volt kivétel Belgiumban, valamint Donegal megye Írországból), és ilyenre a fővárosok között sem engedtek következtetni. Az államhatárok által elkerített egységek szilárdságára utalhat, hogy kulturális szempontból Katalónia közelebb esik Spanyolország bármely tartományához, mint Franciaország vagy Olaszország területi egységeihez.

Kitérve a Facebook érdeklődési körei segítségével mért kulturális jellemzők és az életkor, illetve a nemek közötti kapcsolatok jellegére is, a tanulmány figyelmeztet rá: bár az eljárás a dimenziók hagyományosnál jóval szélesebb körét öleli fel, tökéletesnek nem nevezhető. Korlátot jelentenek a Facebook használatának eltérései, és a csaknem hatvan ezer dimen-

zió is csak a kultúra lehetséges jellemzőinek egy részét tartalmazza. A közösségi oldal ráadásul endogén, és többféle érdeklődési kört eleve kizár (így például a gyűlöletbeszédet). Az is a hagyományos kultúravizsgálatok mellett szól, hogy rejtve maradnak a felhasználók motívumai: abból, hogy egy bizonyos helyen sokan több időt szentelnek vallási oldalak felkeresésének, nem derül ki, személy szerint mennyire tartják fontosnak a vallást.

A távlatokat illetően az eljárás segíthet a társadalomtudományok számos égető kérdésének megválaszolásában. Az országhatárok valóban meghatároz-

zák a kultúrákat? Mi tagolja inkább a társadalmakat: a nemek, a fajok vagy a regionális jellemzők? A földkerekség mely pontjain valószínű polgári konfliktusok vagy erőszak felszínre törése? Hozzájárul-e a társadalmi kohézió hiánya a politikai szélsőségek meg erősödéséhez?

TÁRGYSZAVAK: kulturális távolság, Facebook, Big Data

HOLKA LÁSZLÓ

71/2020

A szakképzésre és továbbképzésekre vonatkozó adatok javíthatósága: összehasonlítható adatok és indikátorok

Viktoria Kis: Improving evidence on VET: Comparative data and indicators.

OECD Social, Employment and Migration Working Papers, 2020. 250. sz. 1–91. p.

DOI: [10.1787/d43dbf09-en](https://doi.org/10.1787/d43dbf09-en)

A szakképzés területe az oktatási rendszereken belül országonként rendkívül tarka képet mutat. A változékonyság egyaránt megnyilvánul a szakmai felkészítés megszervezésében, megoldási módjaiban, időtartamában, finanszírozási megoldásaiban. A Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) Képzési Központja munkatársának vezetésével a szervezet számos munkatársából álló csapat arra vállalkozott, hogy áttekintse a rendelkezésre álló adatokat, feltárja a közöttük lévő eltéréseket, egyben kimutassa, hol lehetséges új mutatókat megalkotni a hiányok pótlására.

Az áttekintés szükségességét jelzi, hogy a felsőfokú (vagy az iskoláskor előtti) oktatási intézményektől eltérően a jelenleg rendelkezésre álló adatok alapján nem minden esetben lehet összehasonlítható módon megállapítani, hány fő tanul a különböző országok szakképzési rendszereiben. A megfigyelést nehezítik

mind bizonyos képzési programok töredezettségei, mind a besorolás módszertani nehézségei. A tisztánlátást kevésbé segíti a nemzetközi tanulói teljesítmésmérés programja, a PISA, ahol az eredmények felhasználhatósága szempontjából komoly korlátot képvisel a vizsgált sokaság 15 éves felső korhatára. Ugyancsak gátló tényező, hogy a képzési területek egységes osztályozási rendszerén (KEOR) belül esetenként eltérő gyakorlatok érvényesülnek¹ országonként.

Az áttekintés a szakképzésben a formális iskolai oktatási módokra összpontosít, amelyek legalább

¹ Ismeretes, hogy az UNESCO International Standard Classification of Education (ISCED) nomenklatúrában a 0 az iskola előtti intézményeket jelöli, a szakképzéshez a 3., 4., 5. szint tartozik, közülük az 5. a rövid időtartamú felsőfokú tanulmányokat fedi (az ennél magasabb, a 8-as osztályig terjedő szintek pedig a főiskolai, egyetemi fokozatokat). Az osztályozás 1997. évi változatát 2011-ben frissítették.

egy félévnek megfelelő, teljes idejű felkészítéssel egyenértékűek. Nem tér ki a 2. szintnek megfelelő oktatásban részesülőkre, és mellőzi a 6–8. szintek egyes képzéseit is, mondván, hogy sok országnál nem elérhetők az általános és a szakmai oktatás nemzetközileg összehasonlítható adatai: a 6. szint fölött pedig még nem született meg a nemzetközileg jóváhagyott eljárás a tantervek tudományos és szakmai orientációjának elválasztására. Az OECD tagállamainak csupán egyharmada szolgáltatott 2017-ben adatokat az érettségi és a mesterfokozat ilyen jellegű megkülönböztetésével (így Ausztria, Finnország, Hollandia vagy az Egyesült Államok – és közöttük volt Magyarország is).

Az áttérés az ISCED 1997-es változatáról a 2011. évre korlátozta a szakképzést megelőző, szakmainak tekinthető oktatási módok besorolhatóságát, egy részük az általános kategóriába került, másik részük a szakképzéshez (a nehézségeket jelzi, hogy Ausztriában az egyik általános lett, egy másikat szakmainak minősítettek, Olaszországban kettőt egy szakmaivá vontak össze, míg egy másik szakképzés előtti felkészítési formát kettéosztottak egy általános és egy szakmai programra).

A szakképzettség fogalmát illetően a szerzők figyelmeztetnek rá, hogy két értelmezése lehetséges. Az egyik a szakképzettség típusa, amely olyan címek elnyerésében ölthet testet, mint „oklevél”, „bizonyítvány”, „nemzeti szakmai képesítés”, amelyek vagy egy szinthez kapcsolódnak, vagy többet is magukban foglalnak. A másik esetben a szakképzettség egyéni tanulmányi területre vonatkozik, vagy pedig – a szakmai képzettség esetében – a megcélzott foglalkozásra (foglalkozáscsoportra). Példa lehet erre a „tájékoztató bizonyítvány” vagy a „nemzeti szakmai végzettsége: vegyésztechnikus”. Az összeállítás ez utóbbit az egyéni szakképzettség fogalommal jelöli.

Van, amikor a szakképzettség egy az egyben megfelel a szakmai oktatásnak, vagyis a szakképzettség megszerzésének egyedüli módját jelenti. Más esetekben többféle képzési programban való részvétel vezethet a szakképzettség elnyeréséhez: így Hollandiában a középfokú szakképzettséghez el lehet jutni egyfelől teljes tanidejű (vagy duális szakoktatás) révén, másfelől részidős iskolai szakmai felkészítéssel. Vannak bizonyos szakképzettségek, amelyek megszerzhetőek bármiféle rögzített tananyag elsajátítása nélkül is. Ausztriában, Németországban, Norvégiában és Svájcban a megfelelő munkahelyi tapasztalattal rendelkezők olyan minősítő

vizsgát tehetnek, amely egyenértékű a szakképzési intézmény elvégzése után elnyert bizonyítványokkal.

A szakképzési rendszerekről rendelkezésre álló mutatók, egyben a nemzetközi összehasonlíthatóságot gátló adathiányok tisztázását a tanulmány négy dimenzióknak megfelelően végzi el. Első helyen áll a szakképzés struktúrája. Második a tanulók összetétele szerinti részvétel a szakképzésben, a harmadik az iskolai és a gyakorlati képzés viszonya, a negyediket az oktatáshoz elérhető pénzügyi források részletezése képviseli. Lezárásként sorra veszi a potenciális indikátorokat, egyben javaslatokat fogalmaz meg a fejlesztésekre. A függelék két első része az elérhető mutatók listászerű felsorolását tartalmazza, míg az utolsó az Eurostat munkaerő-felméréshez kapcsolódó, 2016. évi ad hoc modulját ismerteti a 15–34 éves fiatalok munkaerőpiaci részvételéről.

Az egyensúly kialakítását hangsúlyozza a tantervekben zajló és a gyakorlati képzés között az ezek összefüggéseit taglaló harmadik rész. A leendő szakma helyszínein zajló foglalkozások révén a tanulók a gyakorlatban megtapasztalhatják az elsajátított ismeretek felhasználhatóságát, finomíthatják a mesterség fogásait; a hosszabb ideig tartó gyakorlati foglalkozások tehermentesíthetik az iskolákat (egyben tanárait is); a tanulók megismerkedhetnek leendő alkalmazóikkal. A szakmai gyakorlat keretében folytatott munkavégzés aránya és módjai statisztikai eszközökkel hagyományosan feltáratlanok. A tanulmánynak erre a kérdésre vonatkozó fejezete kitér a munkavégzéssel társított iskolai alapú képzések ismertetésére (megkülönböztetve iskolai- és munkaalapú, valamint iskolai alapú programokat), amelyeknél a gyakorlat aránya nem haladja meg a tananyag 50%-át. Az elérhető adatok alapján történő csoportosítás az ISCED 3., 4. és 5. szintjét tartalmazza, ezek a KEOR besorolásaiban: a szakiskola 9. és 10. évfolyama, a szakiskolai szakképző évfolyamok, az 1985. évi törvény szerinti szakmunkásképzés, a szakképző évfolyamok érettségig igénylő OKJ-szakmái, a nappali szakközépiskolák és a felnőtt szakközépiskolák 9–12. (13.) évfolyamai, a szakmunkások szakközépiskolái, a szakképző évfolyamok érettségig igénylő OKJ-szakmákban, az akkreditált iskolai rendszerű felsőfokú szakképzés, a főiskolai szintű továbbképzés és kiegészítő képzés.²

² Magyarországon a 2020. január 1-jén életbe lépett szakképzési törvény (2019. évi LXXX. tv.) módosította a szakmai gyakorlatokban részesülő tanulók foglalkoztatottsági minőségét, a korábbi tanulószerveződést szakképzési munkaszerződés váltotta fel.

A tanulmány meghatározásai szerint kombinált, iskolai és munkaalapú a program, ha a gyakorlat aránya 25 és 90% közötti, míg iskolai alapú, amennyiben a tananyag legalább 75%-át iskolai környezetben adják át (mindkét eset számításba veszi a távoktatást is). Az áttekintés 2017. évi adatok alapján ennek megfelelő csoportosításban bemutatja a tagállamok szakképzési rendszereit (három, ISCED-szintek szerinti grafikonon). Magyarország ezeken a kombinált, iskolai

és munkaalapú programok kizárólagosságával tűnt ki mindhárom szint esetében, s ebben csak Lettországban volt észlelhető hasonló helyzet (a 3. szintnél még Írország, a 4. szintnél Luxemburg esetében).

TÁRGYSZAVAK: szakképzés, osztályozások, ISCED, OECD

HOLKA LÁSZLÓ

72/2020

Svájc, a lehetőségek országa: intergenerációs mobilitás a szakképzés hazájában

Patrick Chuard-Keller – Veronica Grassi: Switzer-Land of Opportunity: Intergenerational Income Mobility in the Land of Vocational Education

Intergenerational Income Mobility in the Land of Vocational Education, 2020. július 28. 1–61. p.

DOI: [10.2139/ssrn.3662560](https://doi.org/10.2139/ssrn.3662560)

Az esélyegyenlőség nemcsak erkölcsileg kívánatos, de a gazdasági növekedés elengedhetetlen feltétele is. A fejlődés megsínyli, ha a gyermekek gazdasági potenciáljának útjában akadályok tornyosulnak – az ilyesmit az „elveszített Einsteinok” jelenségének nevezi az innovációk, a feltalálók iskolai előmenetele és az adózás összefüggéseit vizsgáló egyik 2017-es amerikai tanulmány.¹ Az esélyegyenlőség egyik lényeges vonatkozása a nemzedékek közötti jövedelmi mobilitás. Tanulmányozásával tisztázható, mennyiben függ a gyermekek jövedelme szülei jövedelmétől, ám a kérdés feltárását nehezíti teszi hallatlanul nagy adatigénye. Megbízható becslések elvégzéséhez longitudinális jövedelmi adatokon kívül a szülők és gyermekek viszonyára vonatkozó további információk is szükségesek.

Svájc a jövedelmek intergenerációs mozgása szempontjából azért kivételesen érdekes eset, mert oktatási rendszere egyedülálló: a kötelező iskolai tanulmányokat követően a gyermekek több mint 70%-a szakképzési intézményekben tanul tovább. Liberális munkaerőpiaca jóval rugalmasabb, mint Európa többi országáé, a skandináv államokhoz képest gyermekgondozási ellátási rendszere igen szerény, márpedig ez a két tényező elméletileg fékezheti az intergenerációs mobilitást.

A jövedelmi mobilitást a szerzők első ízben tanulmányozták Svájc adminisztratív adatbázisainak alapján. Kiindulópontjuk a társadalombiztosítási jövedelmek regisztere (SSER), amely az öregségi nyugdíjak kiszámításának bázisát alkotja. Kiterjed az ország foglalkoztatottjainak és önfoglalkoztatottjainak jövedelmeire, 1982 óta lefedi a munkaképes korú (18–65 esztendő) lakosság mintegy 90%-át; az 1967 és 1984 között született gyermekek több mint 90%-áról tartalmaz legalább egy bejegyzést. A demográfiai jellemzőkre, a családi viszonyokra

¹ Alexander M. Bell – Raj Chetty – Xavier Jaravel – Neviana Petkova – John Van Reenen: Who Becomes an Inventor in America? The Importance of Exposure to Innovation. *NBER Working Paper*, 2017, 24 062. sz. Elérhető: <http://dx.doi.org/10.3386/w24062>.

National Quintile Transition Matrix

Child quintile	Parent quintile				
	1	2	3	4	5
1	24,6	21,7	19,6	18,0	16,2
2	23,0	21,0	19,5	18,5	18,1
3	21,6	22,4	20,8	18,6	16,5
4	18,0	20,3	21,7	21,3	18,7
5	12,9	14,6	18,4	23,6	30,5

1. táblázat: Generációs jövedelmi átmenetek kvintilisek szerint Svájcban

és az állampolgárságra vonatkozó adatok a népszámlálások többféle regiszterbe csoportosított eredményeiből származnak. A mobilitás vizsgálata szempontjából ezek hiányossága, hogy nem tartalmazzák azoknak a bevándorlóknak a családi adatait, akik nem Svájcban születtek – így őket minden esetben kizárták az elemzésből (ebben igazodva a nemzetközi gyakorlathoz, „mentséggént” említve, hogy az intergenerációs mobilitás a gyermekkor folyamán adódó esélyek mérésére is szolgál, tehát érdemes azokra az egyénekre szűkíteni a felmérést, akik egész gyermekkorukat az országban töltötték). A források harmadik csoportját a 2010 óta végzett, strukturális felméréseként említett felvételek jelentik, amelyek évente a népesség 2%-ára (durván 200 ezer főre) terjednek ki, és amelyek változói között megtalálhatók az iskolázottságra, a vallásra, a foglalkozásra vonatkozó információk.

Az alapminta az 1967 és 1984 között születettekből állt, kialakítása a háromféle adatállomány egyesítésével történt. Mivel a jövedelmek alakulását 1982-től 2017-ig vizsgálták, a mintát leszűkítették azokra, akik 1982-ben legalább 15 évesek és akik 2017-ben legalább 33 esztendősek voltak. Ez a sokaság csaknem 850 ezer főt számlált. A jövedelmekhez mind a gyermekeknél, mind a szülőknél a munkabéreket, az önfoglalkoztatottak keresetét, a munkanélküli segélyeket és a rokkantsági juttatásokat vették figyelembe, s ezeket kiigazították a fogyasztói árindex megfelelő értékeivel.

Az intergenerációs mobilitás megállapítására a szerzők ismertetik az „amerikai álom” néven ismertetes eljárásnak a mintára alkalmazott eredményeit. Ez a mérce mutatja, hogy a jövedelemeloszlás legszó

kvintilisébe tartozó szülők gyermekeinek mekkora hányada éri el a felső kvintilist (megvalósítva az „álmot”) – Svájc esetében arányuk 12,9%. A mutató jóval meghaladja az Amerikai Egyesült Államokban vagy Olaszországban érvényesülő 7,5%-os, illetve 10,0%-os szintet, de alacsonyabb a svédországi 15,7%-nál.

Az oktatási mobilitás tekintetében a tanulók gimnáziumot választó, „kisebbség” csoportját megvizsgálva kimutatható, hogy az nagymértékben függ a szülők jövedelmi helyzetétől. A családi jövedelmek országos mediánjának 50%-a alatt elhelyezkedő apák gyermekeinek mindössze 10%-a végzett gimnáziumot vagy szerzett felsőfokú intézményben mesterfokozatot, miközben ez az arány a medián 90%-án elhelyezkedő apák fiainál csaknem 40% (az országban az alapfokú iskolák elvégzése után a 16 esztendőes fiatalok 20%-a tanul tovább gimnáziumban, amelynek sikeres elvégzése esetén csaknem bármelyik felsőfokú oktatási intézményben folytathatják).

A jelentékeny jövedelmi mobilitás rendszerint az adott ország oktatási rendszerére vezethető vissza. Az iskolázottságra történő befektetés voltaképpen beruházás a humán tőkébe, a munka ellentételezése ennek megtérülését képviseli. Így tehát az lenne várható, hogy az erőteljesebb jövedelmi mobilitást magas oktatási mobilitás kíséri. Svájcban a nagy fokú jövedelmi mobilitás mellett azonban első pillantásra csak szerény mértékű oktatási mobilitás figyelhető meg. A lehetséges magyarázatok egyike szerint az oktatási mobilitás méréséhez a szakmai középfokú és az egyetemi végzettség közötti különbség nem elégséges. A középfokú szakmai képzést követően számos fiatal tovább tanul a felsőszintű képzés valamelyik válfajában, ami még a legalacsonyabb jövedelmi pozícióba tartozó szülők gyermekeinek 40%-ára is jellemző.

További lehetséges magyarázat szerint a gimnáziumi és a felsőfokú végzettség más országokhoz viszonyítva nem jár jelentékeny előnnyel a bérezésben.

Egyszerű regressziós elemzéssel kimutatható, hogy a 30–33 esztendő közötti fiatalok körében az ilyen végzettségűek bére csupán 18 százalékponttal magasabb, mint a szakképzésben részesült társaiké. A szakképzési rendszer sajátosságai közé tartozik még, hogy a részvétel a tanulók szülei számára nem jár semmilyen kiadással (előfordul, hogy ők támogatják a szülői háztartást), s az ilyen oktatásban való részvétel maga is inkább szabály, mint kivétel: a legmagasabb jövedelmi pozíció-

jú szülők gyermekeinek fele ezt választja. A tanulmány kitér arra is, miként alakul a kétféle mobilitás a huszonhat kanton között, külön érintve ezek nyelvhasználatát (német, francia, olasz) szerinti jellemzőit.

TÁRGYSZAVAK: társadalmi mobilitás, oktatás, Svájc

HOLKA LÁSZLÓ

73/2020

A nem kognitív készségek és a kockázatvállalás hatása a faluból városba tartó vándorlásra Ukrajnában

Sinem H. Ayhan – Kseniia Gatskova – Hartmut Lehmann: The impact of non-cognitive skills and risk preferences on rural-to-urban migration in Ukraine.

Journal of Comparative Economics, 2020. 1. sz. 144–162. p.

DOI: [10.1016/j.jce.2019.09.001](https://doi.org/10.1016/j.jce.2019.09.001)

A személyiségpszichológiai irodalomból ismert öt alapvető vonás (Nagy Ötök, Big Five)¹ a földrajzi mobilitás előrejelzésében is magyarázó tényező lehet – vélekednek a szerzők. Párhuzamot vonva a gazdasági döntések mikroszintjén végzett kutatásokkal, példaként említik a nem kognitív készségek szemszögéből a munkatermelékenység, a bérezés, a munkahelyi viselkedés terén végzett vizsgálatokat.

A tanulmány nem azt tűzte ki feladatául, hogy elméleti modellt állítson fel a nem kognitív készségek és a faluból városba irányuló vándorlás közötti összefüggésekről. Célja, hogy azonosítsa azokat a személyiségvonásokat, amelyek a migráció előrejelzését valószínűsítik (a szerzők tudomása szerint a pszichológiaiaktól eltérően a közgazdasági szakirodalomban csak két tanulmány tett erre kísérletet).

A vándorlásra vonatkozó döntések meghozatalában a szerzők feltevése szerint a nem kognitív készségek és a kockázatvállalási hajlandóság az észlelt ráfordítások és a remélt haszon csatornáin keresztül érvényesülnek – ám a rendelkezésre álló adatok nem teszik lehetővé a kettő megkülönböztetését.

Ukrajna a világ közepes jövedelemmel rendelkező országainak alsó csoportjához tartozik. A függetlenné válás óta a köztársaság népessége mintegy 9 millió fővel csökkent, az állami statisztikai szolgálat adatai szerint az 1991. évi 51,9 milliós lélekszámról 2016-ra 42,8 millióra apadt. A szokatlanul nagy veszteség visszavezethető az alacsony termékenységi rátára (2013-ban egy szülőképes korú nőre 1,5 gyermek jutott; a városokban a mutató 1,365, vidéki körzetekben 1,825 volt), párosulva a magas halandósággal, amit felerősített a külföldre vándorlók nagy száma. A jelenségek mögött a gazdaság teljesítményének drasztikus visszaesése állt, a kilencvenes évek vágató inflációját a bruttó

¹ Extrovertáltság, konszenzuskészség, lelkiismeretesség, érzelmi stabilitás, nyitottság.

hazai termék 60%-os zsugorodása kísérte, ebből fakadóan a szegénység terjedése. Különösen nehéz helyzetbe kerültek a gyermekes családok, a kevésbé iskolázottak, valamint a vidéken élő lakosság jelentős része.

A gyenge gazdasági teljesítmény, a vidékről a városokba irányuló vándorlás jelentékeny mértékben ösztönözhetné a fellendülést. Csakhogy ez a fajta migráció erőtlen. Élénkülését több tényező akadályozza, közöttük a népesség-nyilvántartás bonyolult rendszere, a foglalkoztatáspolitikai elégtelensége, az ingatlan- és a hitelügyek fejletlensége, a vidéken élők szakképzettségének hiányosságai. Végeredményben az ország régiói és különösen városai és falvai közötti gazdasági különbségekhez mérten a belföldi vándorlás elenyésző mértékű. A főváros, Kijev mágnesként vonzza ugyan a munkahelyet keresőket, ám a belföldi mozgások jelentős hányada nem a fejlett és a fejletlenebb régiók között, hanem azokon belül, a falvakból a városokba irányul.

Az utóbbi évtizedekben Ukrajna városi lakosságának aránya igen lassan gyarapodott, 1989 és 2016 között 66,9%-ról csak 69,2%-ra emelkedett. A boldogulás reményében elsősorban a fiatalok igyekeznek felcserélni falusi lakhelyüket városira. A tanulmány az állandó lakóhelyét megváltoztató népesség vizsgálatára szorítkozik, megjegyezve, hogy Ukrajnában az ingázók száma 2010-ben 2,6 millió fő volt, azaz a foglalkoztatottak 13,2%-a.

Az Ukrán Longitudinális Vizsgálat (ULMS) az egyetlen adatforrás, amely a társadalmi folyamatok vizsgálatához a kutatók rendelkezésére áll. A panelvizsgálat 2003-ban indult (4056 háztartás felkeresésével), majd megismételték 2004, 2007 és 2017 folyamán. A 15–72 esztendő közötti népességre kiterjedő felmérés egyéni kérdőívekkel tudakolta a megkérdezettek társadalmi-gazdasági jellemzőit, s kitért munkaerőpiaci helyzetükre, képzettségükre, preferenciáikra és attitűdjeikre. A panel 2012. évi hulláma kiegészült a nem kognitív képességek feltárására irányuló kérdéscsoporttal, amely a Világbank huszonegy kérdésből álló, készségeket vizsgáló, 2011-ben indult STEP-felmérésén alapult. A válaszokat beillesz-

tették a Nagy Ötök megfelelő osztályaiba, egyszerű átlagolásukkal, az átlagok standardizálásával. Mivel a nem kognitív készségekről csak 2012-re álltak rendelkezésre adatok, az eredményeket visszamenőleg is rögzítettnek tekintették.

Az eredmények azt mutatják, hogy az öt személyiségvonás közül az új tapasztalatok iránti nyitottság növeli a vidékről városba költözés esélyeit, ami nemcsak a józan észnek felel meg, de korábbi pszichológiai vizsgálatok következtetéseihez is: az új környezethez, szokatlan kultúrához való alkalmazkodás iránti képesség csökkenti a váltás pszichológiai terheit. Ugyanakkor a lelkiismeretesség és a konszenzuskészség negatív korrelációt tanúsít a vándorlási hajlandósággal (a felelős, szorgos, kiszámítható magatartást fedő lelkiismeretesség eleve csökkenti a migrációs hajlandóságot). Az extrovertáltság és az érzelmi stabilitás egyike sem hozható kapcsolatba az elvándorlással. A szerzők elvégezték a kockázatvállalás és a Nagy Ötök együttes hatásának feltérképezésére szolgáló tesztet is, és leszögezik, hogy ez a modell jobban illeszkedik az adatokhoz, mint amikor külön-külön vizsgálták a kettőt.

A demográfiai és társadalmi-gazdasági jellemzők kontrollváltozóként történő bekapcsolása lényeges mértékben csökkenti a személyiségvonások hatását, ám azok szignifikánsak maradnak. A változók közül a háztartások nettó jövedelme, az iskolázottság szintje és az ukrán nyelv használata rendelkezik a legnagyobb magyarázó erővel. A faluból városba költözés valószínűsége 4 százalékponttal alacsonyabb azok körében, akik szívesebben beszélnek ukránul, mint oroszul. A migráció valószínűsége az iskolázottsági szint emelkedésével párhuzamosan nő, s ugyanez vonatkozik a háztartások jövedelmi szintjének növekedésére: a tehetősebb háztartások tagjai hajlamosabbak elvándorolni (illetve inkább megengedhetik ezt maguknak).

TÁRGYSZAVAK: belföldi vándorlás, Nagy Ötök, Ukrajna

HOLKA LÁSZLÓ

A lakóhelyi szegregáció hatása a romák formális és informális foglalkoztatására Szerbiában

Lara Lebedinski: The Effect of Residential Segregation on Formal and Informal Employment of Roma in Serbia

Eastern European Economics, 2020. 2. sz. 108–136. p.

DOI: [10.1080/00128775.2019.1689143](https://doi.org/10.1080/00128775.2019.1689143)

A Világbank legutóbbi kutatása igazolta, hogy Európa legnagyobb nemzeti kisebbségének tagjaira, a romákra a marginális társadalmi helyzet jellemző, hozzáférésük erősen korlátozott az élet számos területén, az egészségügytől az oktatáson keresztül a lakóhelyig. Az ide sorolt népesség közös jellemzője lakóhelyének térbeli elkülönülése a többségi társadalomtól. A tanulmány azt igyekszik tisztázni, miként hat Szerbiában a roma kisebbség lakóhelyi elkülönülésének mértéke formális és informális foglalkoztatottságára. A marginalizált lét az érintett csoportok gazdasági lehetőségeit feltehetőleg erősen leszűkíti – másfelől vannak érvek amellett, hogy a zárványokban élők hálózati kapcsolatai akár jótékony hatást is kifejthetnek tagjaik munkaerőpiaci megjelenésére. A hatások felderítésének ezért foglalkoztatáspolitikai következményei is lehetnek.

A tanulmány merít az 1971 és 2002 közötti népszámlálások körzetekre lebontott adataiból, s az egyes területi egységekben megszámlált egyének részarányának becslése érdekében felhasználja a Világbank 2003. évi Életmód-felvételének¹ eredményeit, amely Szerbiában 525, telepen élő roma háztartást érintett. A feldolgozás lineáris valószínűségi modellek alkalmazásával történt.

A rövid történeti visszatekintés felidézi az Oszmán Birodalom 1522. évi összeírását, amely a Szerbiát is magában foglaló Rumélia területén 17 191 romát

talált; megállapítja, hogy kisebb hányaduk a későbbiek folyamán a jelenlegi ország déli részén és Belgrád környékén telepedett le, nagyobb részük vándorló életmódot folytatott. A második világháborús náci népiertást követően a romák hosszú ideig nem voltak hajlandók vállalni nemzetiségüket. A háború után erőfeszítések történtek letelepítésükre, kötelező iskolázásuk bevezetésére. Az 1990-es évek háborús eseményei legérzékenyebben a koszovói romákat érintették: az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának becslései szerint a tartományból legkevesebb 27 419 roma menekült el – más feltevések szerint számuk 65 ezer körül lehetett.

A romák lélekszámára vonatkozó becslések változatlanul eltérőek. Szerbiában a 2002. évi népszámlálás szerint 108 ezren tartoztak a nemzetiségi csoporthoz (a népesség 1,44%-a), ám a budapesti Open Society Institute 2007-ben 350–500 ezer főt valószínűsített (4–6%). Életkörülményeikről lehangoló adatokat közöl a Világbank felmérése, amely csak a szegregált népszámlálási körzetekre terjedt ki (a roma népesség 83%-ára). A roma háztartások kétharmada az abszolút szegénységi küszöb alatt élt; a népesség 42%-a 18 esztendőnél fiatalabb, a 7 és 14 év közöttieknek mindössze 56%-a jár iskolába; a felnőttek egynegyede nem látogatott iskolát, 36%-uk nem rendelkezik befejezett alsófokú végzettséggel. A férfiak foglalkoztatottsági rátája megfelel az országos 70%-nak, ám a nők 35%-os mutatója feltűnően alacsony.

A tanulmány mintájába a 4552 népszámlálási körzet közül azok kerültek be, ahol a népesség legalább 7%-a vallotta magát romának, amit kiegészítettek a városokban hasonló arányokat felmutató körzetek adataival, lévén ezek nagyobb létszámúak. Következésképpen a feldolgozás nem a szerbiai roma

¹ A Living Standard Measurement Study, LSM-program 1980-ban indult, a következő évtized folyamán egyre több, alacsony vagy közepes jövedelmi szinttel jellemezhető országban végezték, az országoként reprezentatív minta általában 2–5000 háztartásra terjed ki. Elérhető: <http://documents1.worldbank.org/curated/en/452741468778781879/pdf/multi-page.pdf>.

népesség egészére nézve lett reprezentatív, hanem a szegregált lakóhelyeken élőkre. A kialakított minta hetvenhárom számlálókörzetet tartalmazott, nemzetiségi összetételük szerint a szerbek 76,17%-os, a romák 8,49 és az egyéb nemzetiségekhez tartozók 14,84%-os átlagos arányával. A szerző vizsgálta a 15 és 74 év közötti, formális és informális módon dolgozó egyéneket, kiterjedt az aktív és inaktív népességre. A megkérdezettek felének volt munkája, arra, hogy ez formális vagy informális jellegűnek minősíthető-e, abból lehetett következtetni, hogy rendelkezett-e társadalombiztosítással.

A kontrollváltozók mérlegelése szerint a megkérdezetteknek csak egy töredéke beszél otthonában szerbül; elsöprő többségük 1991 előtt is Szerbiában élt, 7%-uk volt koszovói menekült. A mintába kerültek 61%-a városi településekről származik, s az iskolázottság alacsony szintjét jelzi, hogy iskolai oktatásban átlagosan öt évet töltöttek el.

Az eredmények azt mutatják, hogy a lakóhelyi szegregáció eltérő hatást fejt ki a formális és az informális foglalkoztatottság alakulására. A relatíve nagyobb számú roma lakossal rendelkező körzetek-

ben élők nagyobb valószínűséggel vállalnak munkát az informális szektorban. (A legkisebb négyzetek alkalmazásával végzett számítások eredményei természetesen csak korrelációs viszonyt fednek, hiszen az érintettek megválaszthatják lakhelyüket, és döntésüket befolyásolhatják az állás kínálatok.) A formális foglalkoztatottság ennek fordítottját jelzi: a lakóhely szegregáltsága csökkenti a formális munkavállalás esélyeit.

A szerző feltevése szerint a jelenség mögött az etnikai csoportokon belüli információáramlás is meghúzódhat. Ezt annak tesztelésével ellenőrizte, hogy az egyes körzetekben élő romák számának nagysága („népsűrűsége”) miként függ össze formális, illetve informális munkavégzésük valószínűségével – és míg a formális foglalkoztatottság esetében a változónként is elvégzett próbával nem lelt összefüggésre, az informális munkavállalóknál pozitív korrelációt észlelt.

TÁRGYSZAVAK: roma népesség, informális foglalkoztatottság, Szerbia

HOLKA LÁSZLÓ

75/2020

A vagyon generációk közötti átörökítése a gazdag országokban

Brian Nolan – Juan C. Palomino – Philippe Van Kerm – Salvatore Morelli : The intergenerational transmission of wealth in rich countries.

VOX EU/CEPR, 2020. szeptember 19. (online)

URL: <https://voxeu.org/article/intergenerational-transmission-wealth-rich-countries>

Az, hogy hozzájárul-e és milyen mértékben a vagyon generációk közötti átörökítése a vagyoni egyenlőtlenségekhez, még ma is vita tárgya. E tanulmány hét ország (Franciaország, Németország, Nagy-Britannia, Írország, Olaszország, Spanyolország és az Amerikai Egyesült Államok) háztartás-statisztikai adatgyűjtéséből vizsgálja az örökségre és ajándé-

kokra vonatkozó, nemzedékek közötti átruházást érintő adatokat, hogy összekapcsolja a háztartások vagyoni szintjeit és egyenlőtlenségeit a nemzedékek közötti vagyoni transzferekkel. Ezekben az országokban a nagy vagyonok átadása általában növeli a vagyoni egyenlőtlenségeket. Az adóztatás kiterjesztése, valamint az egész élet folyamán szer-

zett tőke ajándékok és örökség formájában történő (újra)adóztatásának bevezetése segíthet kivédeni a nemzedékek közötti transzferek egyenlőtlenséget létrehozó hatását.

A vagyonomegoszlás gondjai közé tartozik annak potenciális gazdasági, társadalmi és politikai hatása. Különösen a generációk közötti vagyoni transzferek növelhetik a normatív és gyakorlati gondok változosságát, tekintettel az adóztatásra. Ezeket a transzfereteket leggyakrabban különböző nemzeti kontextusban tanulmányozták és vitatták meg, de a jelen tanulmányban a szerzők inkább összehasonlítást végeznek a háztartás-statisztikai felvételek örökségre és ajándékokra vonatkozó adatai alapján a felsorolt hét országban. Az adatgyűjtést 2010 és 2014 között végezték. A felvételek – Vagyon és Tőkefelvétel Britanniában (the Wealth and Assets Survey for Britain), Fogyasztók Pénzügyeinek Felvétele az Amerikai Egyesült Államokban (the Survey of Consumer Finances for the US) és az Európai Központi Bank (ECB) felmérése a háztartások pénzügyi és fogyasztási helyzetéről a többi országban (Euro-zone Household Finances and Consumption Survey)¹ – felhasználásával azt kívánták elérni, hogy megismerjék a jelenlegi vagyoni szinteket, továbbá összeállítsák és számításba vegyék az örökségekre és ajándékokra vonatkozó kérdéseket. Az is lehetővé válik, hogy azonosítsák a közös mintákat is, a nemzeti sajátosságokat is, továbbá hogy megrajzolják a nemzedékek közötti vagyoni transzferek természetét.

Az adatok lehetővé teszik, hogy összekapcsolják a háztartások jelenlegi vagyoni szintjét és egyenlőtlenségeit a múltban kapott transzferekkel (vagy hiányukkal). A háztartások mintegy harmada közölte, hogy kapott felmenőtől vagyoni transzfert a vizsgált országokban, kivéve az Amerikai Egyesült Államokat, ahol ez az érték csak 19% volt. A kapott transzfer átlagos összege sokkal magasabb, mint a medián, mivel a nagyobb örökségek felfelé térítették el az átlagot. A transzfer igen nagy része örökségként jelent meg Nagy-Britanniában, Írországbán, Olaszországban, Spanyolországban és az Amerikai Egyesült Álla-

mokban, míg Franciaországban és Németországban a kapott értékek egyharmada ajándék formájában érkezett meg.

A szerzők azt találták, hogy a vagyoni átörökítés eléggé általános, minden korcsoportra jellemző (kivéve az Amerikai Egyesült Államok, ahol nagyon kevés 35 éven aluli kapott ilyen transzfert), de az tény, hogy a kedvezményezettek között a legfiatalabbak vannak a legkevesebben, tipikusan mintegy 5%-uk kapott ilyen jellegű transzfert. A 65 évesek és idősebbek kapták meg az átruházott vagyonok legnagyobb arányát Nagy-Britanniában, Olaszországban, az Amerikai Egyesült Államokban és különösen Franciaországban (nekik volt a legtöbb idejük a transzferek felhalmozására), míg Németországban és Spanyolországban ugyanez a középkorúakra volt jellemző.

Az átruházott vagyon aránya általában emelkedik a jövedelemmel, de az eltérés gyakran nem túl nagy. A transzferekből a legkevesebb jut a jövedelemeloszlás alsó negyedéhez tartozóknak (Nagy-Britanniában és Németországban ez az arány a 10%-ot sem éri el, de a többiben is 20% alatt marad), míg a felső kvartilishoz tartozó háztartások a vagyonátruházásokból általában 40–50%-ban részesednek. A felső tizedhez számítók kapják meg az összes transzfer 33%-át Franciaországban, 29-et az Amerikai Egyesült Államokban, 27-27%-ot Nagy-Britanniában és Olaszországban.

Ha a vagyonok értéke szerint rendezzük sorba a háztartásokat azt vizsgálva, hogy kaptak-e örökséget vagy ajándékot, ennek valószínűsége növekedést mutat a vagyon értékének emelkedésével minden országban. Hatból öt államban viszont a legmagasabb felső 1%-hoz tartozó háztartások közül sokan nem kaptak sem örökséget, sem ajándékot, az Amerikai Egyesült Államokban e csoport 39%-ának semmiféle ilyen jellegű értéknövekedése nem volt. Az átruházott összegek legnagyobb része mégis a kevésbé vagyonosoktól a legvagyonosabbak felé haladva növekszik. Az Amerikai Egyesült Államokban és Németországban a felső 1%-hoz tartozók kapják meg a transzferek 18-18%-át. A negyedik vagyoni kvartilisbeliekhez jut mind a hét országban a transzferek legalább kétharmada, de Olaszországban 70, Írországbán és Spanyolországban 75-75, Németországban 78 és az Amerikai Egyesült Államokban 84%-a. Vizsgálták annak a jellemzőit, hogy kik kaptak, illetve nem kaptak a nemzedékek közötti transzferekből, ezen adatokat regresszióval és Poisson-moddellel elemezték. A becslési eredmények azt mutatják, hogy az életkor mellett az iskolázottság

¹ Az Európai Központi Bank égisze alatti felmérés első hulláma 2010–2011-ben történt meg az euróövezet tizenöt országában. Magyarország 2014-ben csatlakozott a második hullámhoz, a Magyar Nemzeti Bank és a Központi Statisztikai Hivatal együttműködésével. A Miből élünk címmel végzett felvétel második hullámára 2017-ben került sor, míg a harmadik 2020. szeptember 15. és december 31. között zajlik: <https://www.ksh.hu/mibolelunk>.

szintje növeli az öröklés valószínűségét. A felsőfokú végzettség relatív előnyt jelent, különösen Nagy-Britanniában és az Amerikai Egyesült Államokban. Így a szigetországban a diplomások 28%-kal nagyobb valószínűséggel részesednek ilyen jellegű transzferből, mintha csak középiskolai végzettségük lenne. A megajándékozottak között ők 68%-kal nagyobb összeget kapnak, mint kevésbé iskolázott társaik. A nemzedékek közötti transzferek szintje alacsony a jövedelemeloszlás alsó szintjén a legtöbb országban, aztán a 20. percentilis után felszálló ágba van, de az Amerikai Egyesült Államokban ez az emelkedő különösen sima a megoszlás közepén, szoros kapcsolatban a jövedelemeloszlás „farkaival”.

A nemzedékek közötti transzferekből részesülő háztartások jelenlegi vagyoni szintjére gyakorolt hatás rendkívül fontos, de megbízhatóságát nagyon nehéz megbecsülni. A transzferrel megajándékozottak átlagos vagyona minden országban sokkal magasabb értékű, mint az abban nem részesülőké, és ez a rés különösen széles az Amerikai Egyesült Államokban. A transzfert élvezők és a saját lakással rendelkezők közötti kapcsolat magyarázatot ad a különbség alapvető arányára, de a pénzügyi és üzleti vagyon ebben játszott szerepe Nagy-Britanniában még nagyobb is, mint az Amerikai Egyesült Államokban. Ha statisztikailag nézzük a különbségeket kor, iskolai végzettség és háztartás-nagyság szerint, akkor a vagyoni eltérés a transzfert élvezők és az abból kimaradottak között szűkebbé válik, de az alapvető különbség megmarad. Ha az elemzést az 50 évesekre és idősebbekre korlátozzuk, akkor a nemzedékek közötti örökségátruházásban és a lényeges ajándékozásban érintettek körében a vagyoni eloszlás 20. percentilisétől kezdve a vagyonérték magasabb, mint az ebből kimaradottak csoportjában. Természetesen a transzferrel megajándékozottak és az ezt nem élvezők között annál nagyobb a vagyoni különbség, minél nagyobb a transzfer értéke.

Nincs egyetértés abban, hogy a transzferek milyen hatást gyakorolnak a vagyoni egyenlőtlenségekre. Egyes tanulmányok arra következtetnek, hogy az

örökségek inkább enyhítik, mintsem erősítik a vagyoni egyenlőtlenségeket, mert a kevésbé vagyonos örökösöknél az örökölt összegek relatíve nagyobb jelentőségűek, mint vagyonosabb társaiknál. Az eredmények azt sugallják, hogy a vizsgált országok többségében a több transzfert élvezők nagyobb aránya, következésképpen a vagyont öröklők csekélyebb részesedése (avagy a kisebb vagy közepes nagyságú transzfert élvezők nagyobb száma) a vagyoni egyenlőtlenségeket szerény mértékben csökkenti. Erre utal, hogy a transzferek kedvezményezettjei inkább összpontosulnak a vagyoni megoszlás közepén, mint azok, akik ebből kimaradnak. Ezzel szemben a nagy értékű transzfert élvező kedvezményezettek növekvő aránya miatt a vagyoni egyenlőtlenség emelkedő mértékű. A szerzők elismerik, hogy elemzésük leíró és statikus, ezért a jövőbeni ilyen vizsgálatoknál jobban kell koncentrálni a transzferek nagyságára.

Az örökségek és ajándékok átruházásánál nagy jelentősége van az adóztatásnak. A nagy összegű transzferek vagyoni egyenlőtlenséget növelő hatása azt a nézetet erősíti, hogy fokozni kell az adóztatást, sőt kulcsszereplővé kell válnia a tőkeátruházásoknál. A vagyonadó-rendszerek jelentősen különböznek a vizsgált országokban. Az is nagy kérdés, hogy megadóztassák-e az elhunytak vagy a haszonélvezők ingatlanait vagy hogyan kezeljék a hagyatékot az ajándékokkal szemben. Az is megállapítható, hogy a transzferek adóztatásának szabályait gyakran változtatják, keresik a legjobb megoldásokat.

Az örökségek és ajándékok adóztatásában a korrektségnek és a hatékonyságnak egyszerre kell érvényesülnie. A cél az, hogy lehetőleg csökkentsék a transzferek szerepét a vagyoni egyenlőtlenség növekedésében. A kiegyenlítődési hatás jelentősen növelhető lenne, ha a közvetlen vagyoni javadalmasból minden fiatal részesedne.

TÁRGYSZAVAK: szegénység, vagyoni egyenlőtlenségek, öröklés, ajándékozás

HAJNAL BÉLA

76/2020

Nyilvántartó rendszerbeli besorolás, lakáshasználati döntések és vagyonfelhalmozás Kína városaiban

You Liao – Junfu Zhang: Hukou Status, Housing Tenure Choice and Wealth Accumulation in Urban China

IZA Discussion Papers, 2020. 13 836. sz. 1–37. p.

URL: <https://www.iza.org/publications/dp/13836/hukou-status-housing-tenure-choice-and-wealth-accumulation-in-urban-china>

Kínában az 1950-es évek folyamán kialakított, hukou nevű háztartási nyilvántartó rendszer 1958-ban nyerte el végső alakját, két részre bontva az ország társadalmát. A népességmozgás ellenőrzésére hivatott szisztéma éles különbségeket teremtett vidéki és városi lakosok között, az igazolt városlakókat olyan jogokkal ruházta fel, amelyek kiterjednek a társadalombiztosítási ellátásokra, az oktatásban való részvételre, a munkahelyek bizonyos szavatolására, valamint a lakhatási támogatások egyes formáira – és amelyek nem érvényesek a falvakban bejegyzett egyénekre. A rendszerhez tartozás anyai ágon „örökölődik”. Az elmúlt évtizedek fejlődése a faluból városba költözők számának milliókban mérhető, rohamos növekedésével járt, a (három különböző szinten meghatározott) városok lakóinak egy jelentős részét ezért vidéki hukouval rendelkező egyének alkotják. Emellett a városi lakások árai ugrásszerűen megnöttek: négyzetméterenként az ezredforduló és 2017 között országosan csaknem négyszeresükre szöktek fel, s az emelkedés kiváltképp rohamos volt a nagyvárosokban. Így a lakástulajdon a városban lakók vagyonfelhalmozásának igen lényeges módja lett.

A tanulmány azt a feltevést ellenőrzi, hogy a vidéki bejegyzéssel rendelkező városlakók csekélyebb valószínűséggel válnak-e lakástulajdonossá, mint a városi nyilvántartással rendelkezők. A vizsgálódás tengelyében a bizonytalanság áll. Ezt látjuk alátámasztani egyfelől, hogy a vidéki hukou státusa birtokosának ingatag státust ad: a felnőttek munkahelye kérdéses lehet, nem rendelkezik forrásokkal gyermekei iskoláztatásához, korlátozottan fér hozzá a

társadalombiztosítási szolgáltatásokhoz. Másrészt ez a jogállás a kedvezményes jelzáloghitelekhez való hozzáférést csak korlátozottan teszi lehetővé. Harmadszor pedig ugyancsak hátrányosabb helyzetet jelent a városi hukouval rendelkezőkhöz képest a támogatott lakásvásárlási módok esetén.

A feltevések ellenőrzésére a háztartások pénzügyi helyzetét vizsgáló, 2013. évi felmérés adatait használták. A minta 7617, városi hukouval rendelkező háztartásfőre terjedt ki, olyanokra, akiknek nyilvántartási és lakóhelyük egybeesett, valamint 4470 vidéki hukou birtokosára, életkoruk 20–60 esztendő volt. A nyilvántartási státus esetleges eltitkolásának kiszűrése végett segédváltozóként az érintettek anyák szerinti besorolását alkalmazták, s az egyéni és háztartási szintű tesztek elvégzése azt mutatta, hogy a vidéki hukouval rendelkező városlakók esélye arra, hogy lakástulajdonosok legyenek, 20 százalékponttal kisebb, mint városi hukouval rendelkező társaiké.

A tanulmány egyszerre három témát igyekszik feltárni. Igazodik a szakirodalomnak ahhoz a megállapításához, hogy a jövedelmek bizonytalanságának fokozódásával csökken a lakás iránti kereslet. A bizonytalanság mérésére alkalmazható a feleség keresetének aránya a háztartás jövedelmében, a jövedelmek kiegyenlítéséből származó reziduális szórás, a munkanélkülivé válás valószínűsége, avagy az, hogy azonos-e a házastársak foglalkozása. Ezek helyett kínálkozik Kína esetében a vidéki és a városi hukou mint bizonytalansági tényező alkalmazása. A vizsgálat másik iránya a vagyoni egyenlőtlenségek feltérképezése. Kínában az 1978. évi reformok óta

figyelhető meg növekedésük, ahol Pikettynek¹ és szerzőtársainak számításai szerint 1995-ben a tehetősek felső 10%-a birtokolta a vagyon 40%-át, ami 2015-re 67%-ra emelkedett. Egy 2007-es tanulmány² arra jutott, hogy a párthoz való tartozás elősegíti a háztartások vagyonának gyarapodását. Végül pedig feltárulnak a nyilvántartó rendszer következményei, aminek kedvezőtlen hatásait már több elemzés kimutatta – közöttük a vidéki lakosok alacsony fokú iskolázottságát, a városokba kerülő diákok gyenge kognitív teljesítőképességét. Következményei közé tartozik a munkaerőpiaci diszkrimináció (beleértve a bérezést), a termelékenység terén fellépő veszteségek.

Az eredmények szerint a városban élő, vidéki hukouval rendelkezők nettó lakásvagyona 26,5%-kal marad el a városban nyilvántartásba vettekétől. Annak valószínűsége, hogy saját tulajdonú lakásra tesznek szert, 14,5–21,1%-kal marad el a városi hukou birtokában lévőkétől. Bár a falun nyilvántartott városiak

rendelkezhetnek vidéki lakással, rendszerint a városok külső negyedeiben jutnak városi lakáshoz, állandósítva hátrányukat, amihez az is hozzájárul, hogy egyéb vagyontárgyaik esetleges szaporodása az ingatlanárak erőteljes fellendülése miatt arányaiban nem növeli vagyonukat. A városiak, de vidéki hukouként elkönyvelt háztartásfők fiatalabbak a városi hukouval rendelkező társaiknál, iskolázottsági szintjük alacsonyabb, háztartásaik jövedelme szerényebb, és csekélyebb arányban állnak állami alkalmazásban. Kevesebben férnek hozzá az alacsony árfekvésű lakásokhoz (8,2% a 34,6%-hoz képest), miként a lakásgondoskodási alap hiteleihez is (ahol 4,7% áll 36,6%-kal szemben).

TÁRGYSZAVAK: lakásvagyon, egyenlőtlenségek, Kína

HOLKA LÁSZLÓ

¹ Thomas Piketty – Li Yang – Gabriel Zucman: Capital accumulation, private property, and rising inequality in China, 1978–2015. *American Economic Review*, 2019. 7. sz. 2469–2496. p.

² Xin Meng: Wealth accumulation and distribution in urban China. *Economic Development and Cultural Change*, 2007. 4. sz. 761–791. p.